

ИНСТИТУТ
МЕДИА
ПОЛИСИ

Медиасабаттуулук ЛИППЕСИ

Бишкек-2019

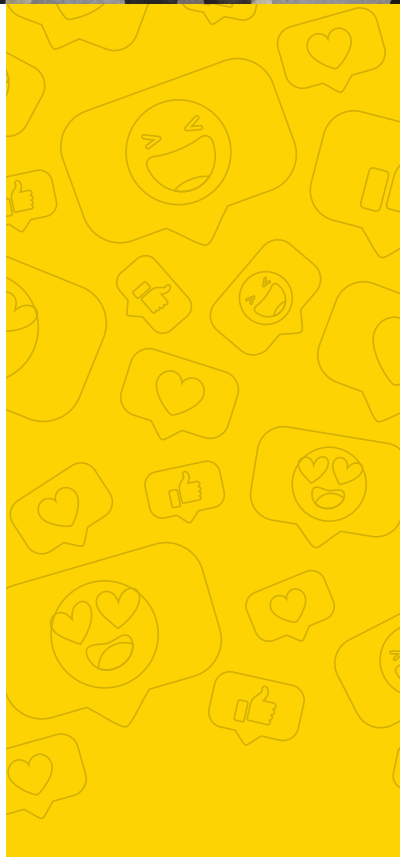

**ИНСТИТУТ
МЕДИА
ПОЛИСИ**

#МодноДумать
#ОйлонОйгон

institutemediapolicy

Медиа Полиси Институту 2018-жылында медиасабаттуулугун баалоо жаатында изилдөөнү. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы көрсөткөндөй, жаштар социалдык желелердеги тайпалардан, айрыкча мессенжерлерден эң көп пайдаланышат экен (16-18 жаштагылар – 83,6%, 19–24 жаштагылар – 80,7%, 25-33 жаштагылар – 74,5%). Дал ушул мессенжерлерден алар негизинен видео, сүрөт жана «ШАШЫЛЫШ! КӨҢҮЛ БУРГУЛА! ЖАЛПЫГА ТАРАТЫП КОЙГУЛА!» деген жайылтма түрүндөгү маалыматтарды алышат.

Жаштардын маалымат таратууга тиешелүү өз укуктары менен милдеттерин билүү жана түшүнүү деңгээли төмөн болуп чыкты. Алар интернеттеги иш-аракеттери үчүн жоопкерчилик

маселесин үстүрт гана түшүнөт экен. Маалымат таратууну жөнгө салуучу мыйзамдар бар деп ойлогондор деле ал мыйзамдар салттуу ЖМКга жана журналисттерге гана тиешелүү деп эсептешет. Ар бир жаран, журналист эмес болсо деле, укук бузуу менен маалымат тараткандыгы үчүн жоопко тартылышы мүмкүндүгүн суралгандардын көпчүлүгү билишпейт, бул тууралуу ойлонушкан да эмес. Изилдөөнүн жыйынтыгында айтылган сунуштардын бири: жаш муундун, ошондой эле бүтүндөй калайыктын укуктук сабаттуулугун жогорулатуу зарыл, анткени мыйзамдарды билбестик Интернет желесинде ойлонбой иш-аракет жасоого алып келиши мүмкүн.

А

Автордук укук – автордун өз чыгармасына (кара: чыгарма) карата укугу. Өз видеосунда башка бирөөнүн контентин автордун уруксаты менен гана пайдаланууга болот.

Адеп/этика – коомдогу жүрүм-турум стандарт, «жакшы-жаманды» ажыраткан эрежелер.

Аккаунт – өзгөчө аты (логини) жана сырбелгиси (паролу) бар эсепке алма жазуу, өздүк бет. Ачык жана жабык, жекече жана бизнес аккаунттар болот.

Акаарат – адептүүлүк эрежелерине сыйбаган формада адамдын инсанына же тышкы келбетине терс баа берүү; таарынтуу, капа кылуу. Акаарат кеп-сөз (оозеки же жазуу жүзүндө) же иш-аракет (түкүрүк, уятсыз ишаарат) түрүндө жасалышы мүмкүн.

Ачыктык – маалыматтын башкалар үчүн ачык жана жеткиликтүү экендиги. Соцжеледе жарыяланган маалыматтын бирден ашуун адам үчүн жеткиликтүү болушуна уруксат берилгендиги анын ачыктыгын билдирет.

Аккаунтту иликтөө – соцжеледеги инсандын ким экендигин аныктоо процесси.

Аң-сезимди манипуляциялоо – тымызын, алдоочу жана мажбурлоочу ыкмалар менен башка адамдардын кабылдоосун жана жүрүм-турумун өзгөртүү аракети.

Арбытуу – жазылуучулардын, лайктардын, карап-көрүүлөрдүн, комментарийлердин санын арттырууга мүмкүндүк берүүчү ыкма.

Ар-намыс жана кадыр-барк – Ар-намыс – абийир, намыс. Кадыр-барк – адамдын урмат-сыйга татыктуулугу. Бул сапаттар жүрүм-турумдан байкалышы мүмкүн.

Б

Бан – тосуп (блоcco салып) коюу. Контентке кирүү мүмкүнчүлүгүн убактылуу же дайыма жоюу. Сайттар да, пайдалануучулар өздөрү да ушинте алат. Сайттар эреже бузгандыгы үчүн (мисалы, кастыкты козуткандыгы, автордук укукту бузгандыгы ж.б. үчүн) тосуп коюшат. Айрым сайттар жана социалдык желелер банга даттануу мүмкүнчүлүгүн беришет.

Басмырлоо/дискриминация – диний, улуттук, аймактык,

жыныстык, жаш курактык, кесиптик айырмасына карай теңсиз мамиле жасоо же адамдын укугун чектөө.

Бузук ниет – белгилүү бир иш-аракеттерди жасоо үчүн алдын ала ниеттенүү. Мисалы, кастыкты козутуучу жосундун мүнөздүү белгилеринин бири бузук ниет болуп саналат.

Буллинг – бир адамды көпчүлүккө окшобогондугу үчүн эле башка адам же адамдар тобу (класста, мектепте, короодо) куугунтукташы, кысымга алышы, коркутушу, басмырлашы.

Блог – өз пикирин, ойлорун, фотолорун, видеолорун таратуу максатында интернетте ачылган бет. Адегенде блогдор онлайн-күндөлүк жазып туруу үчүн түзүлгөн.

Блогчу – блог жүргүзүп туруучу адам.

Бот – чыныгы адам сыяктанып, пайдалануучуларды буйруткан жакка пайдасы тийгидей иш-аракетти жасоого түртүүчү атайын программа.

В

Вайн – вайнерлер турмуштук кырдаалдан алып тарткан кыска, демейде күлкүлүү видеотасма.

Вайнер – вайн жасоочу адам. Кээ бир вайнерлер өз чыгармаларын, эрмек иштерин ийгиликтүү монеталаштырат (кара: *Монеталаштыруу*).

Вирус – курумдун чабалдыгынан пайдаланып, аны бузуучу зыянкеч программа. Вирусту курумга жуктуруу жолдору: флешкалар, электрондук почта, веб-бет, файлдарды жүктөө.

«Вирустай» видео – желеде көчүрүп илүүлөр (репосттор) аркылуу өтө тез таралуучу видео.

Влог – видеоблог (кара: *блог*)

Влогчу – влог жүргүзүүчү адам.

Г

Гаджет – тиричиликти жеңилдеттиш үчүн кол-

донулуучу чакан электрондук курум (ноутбук, смарт-саат, смартфон, планшет ж.у.с.)

Геолокация – гаджеттин географиялык чыныгы жайгашкан ордун аныктоо.

Д

Далил – фактыларга негизделген тастыктоо.

Даттануу – соцжеленин же сайттын эрежелерин бузган адамга карата чара көрүү жөнүндөгү талап. Мисалы, кас-тыкты козуткандыгы, автордук укукту бузгандыгы ж.б. үчүн ушундай алап коюлат (Кар.: Бан).

Диффамация – кадыр-баркка доо кетире турган жалган маалыматтарды таратуу. (Кара: Доо кетируучү маалыматтар).

Доо арыз – сотко арыз.

Ж

Жазылуучу – интернеттеги конкреттүү бетке жазылган адам

(фолловер).

Жаңылыштык – бир нерсе жөнүндөгү туура эмес түшүнүк, ал аң-сезимдүү түрдө да, билбестиктен да болушу ыктымал. Муну атайылап жалган маалымат тараткандагы алдамчылык менен чаташтырбоо керек.

«Жарыянын сүрөөнчүсү» тэги – мындай атайын белги жарыялары жана Сториси коммерциялык мамилелерге же компанияларга байланыштуу болгондор үчүн колдонулат.

Жеке турмуштун кол тийгистиги – өзү жөнүндөгү маалыматтарды тескөө укугу. Бирөөнүн жеке турмушу жөнүндөгү купуя маалыматтарды анын макулдугусуз чогултууга, сактоого, пайдаланууга жана таратууга тыюу салынат. Бул укукту бузгандар коомдук иштерди аткаруу, түзөтүү багытындагы иштерди аткаруу же айып төлөө сыяктуу жазаларга тартылат.

Жекече кабарлоо – пайдалануучу өзү билген адамдарга жиберген кабар. Кабардын мазмуну үчүн аны жиберүүчү жооптуу болот. Эгер кабар андан ары да жиберилсе, анын мазмуну үчүн кийинки жиберген адам да жооптуу болот.

Жоопкерчилик – өзүнүн иш-аракеттери үчүн жооп берүү, жасаган кадамдары үчүн жооптуу болуу зарылдыгы, милдети.

Журналист – маалыматты чогултуу, иштетүү жана таратуу иши менен кесипкөй нукта алектенген адам. Журналист ЖМК редакциясында иштеши же фрилансер (эркин автор) болушу мүмкүн.

Жарнама – товарларга жана тейлөө кызматтарына элди кызыктыруу үчүн маалымат таратуу.

Жашы жете электер – 18ге жашы жете элек адамдар. Жашы жете элек адамга тиешелүү ар кандай маалыматтарды (өздүк маалыматтарын, сүрөт-төмөлөрүн ж.б.у.с.) анын мыйзамдуу өкүлүнүн (ата-энесинин, көз салуучусунун, камкорчусунун) уруксатысыз таратууга жол берилбейт.

3

Зордук – психикалык жактан басмырлоо, кемсинтүү жана акаарат кылуу же дене боюна жаракат келтирүү, майып кылуу максатында инсанга каршы багытталган иш-аракеттер.

Зордукчул радикализм – террордук иш-аракеттерге алып келиши мүмкүн болгон идеяларды, көз караштарды таратуу.

И

Интернет-алдамчылар – өздөрүнүн пайдасын көздөп, интернетте алдамчылык кылган кара ниет адамдар. Мисалы, кандайдыр бир чыгымдарга төлөш зарыл болуп калды деп электрондук эсепке акча которууну суранышат. Кээде насыя нугун ачып алуу же жөн эле насыя картадан акча уурдоо үчүн купуя маалыматтарды билип алууга умтулушат.

Инфлюенсер (opinion maker) – интернетте жазылуучулары көп болгон таанымал адамдар. Алардын посттору жазылуучулардын пикирине таасир этиши мүмкүн. Алар жарнама пост чыгаруу менен акча иштеп таба алышат. Ак ниет инф-

люенсерлер жарыяларынын жарнама мүнөздө экендигин ачык белгилешет.

К

Какшык – катуу шылдыңдоо, жек көрүп, шакаба чегүү.

Каралоочу маалыматтар – бирөөнүн мыйзам бузгандыгы, жаман жосун жасагандыгы, уятсыз жүрүм-туруму жөнүндөгү жалган сөз.

Карикатура – учурдагы окуяларга көңүл бурдуруп, орчундуу маселелерди шылдыңга алуучу же коомдук көрүнүшкө сынчыл баа берүүчү сүрөттөр аркылуу пикир айтуу ыкмасы. *Пикирлер* сыяктуу эле, карикатуранын өзү да субъективдүү жана карөзгөй деп сыңдалышы мүмкүн.

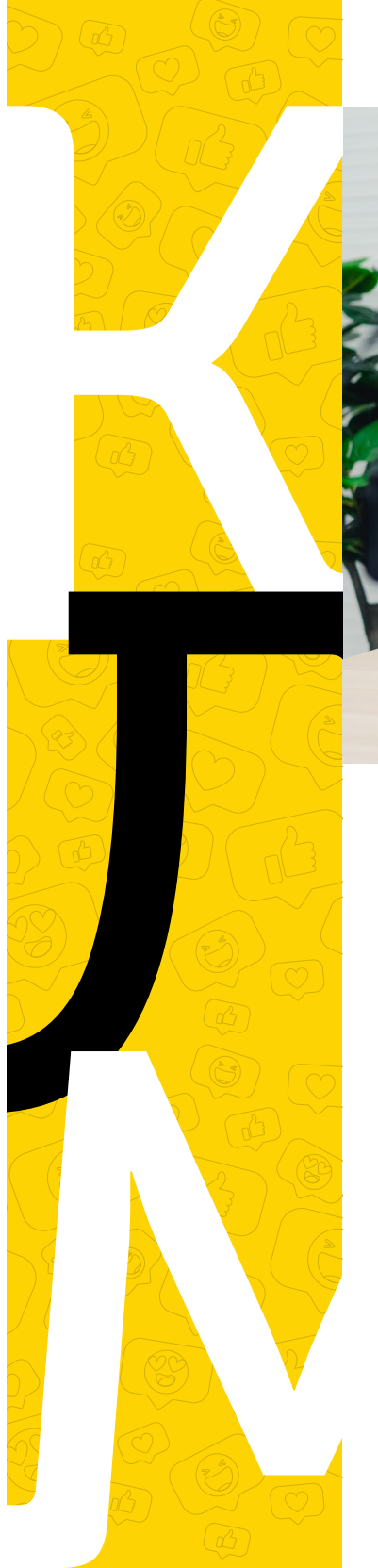
Контент – сайттын, блогдун, соцжеледеги аккаунттун, соцжеледеги тайпалардын, мессенжерлердеги тайпалардын маалыматтык мазмуну (текст, аудио, видео, фотография).

Купуя маалымат – пайдалануучунун пикири боюнча, ачык айтылбай турган маалымат. (Толугураак кара: *Өздүк маалыматтар*).

Купуялык – өздүк маалыматтарды башкалардан жашыргандык.

Кликбэйт – баскы санын көбөйтүү жана материалдын соцжеле аркылуу таратуу максатында таңыркатуучу (сенсациялуу) тема же кызыктыруучу сүрөттөр менен чыгарылган контент. Адатта кликбэйт темага материалдын мазмуну дал келбейт. Вирус таратышы да мүмкүн.

Козутуу (Кастыкты козутуу) – жарандардын бир тобун кара ниеттик менен башкалардан артык же кемтик деп же диний, улуттук ж.б. тегине карай жарандарды жаман көрсөтүү ниети менен жар салууга багытталган ар кандай жосун (эл алдында сүйлөө, пикир айтуу, пост, комментарий же видео жарыялоо, плакат чыгаруу/көтөрүү). Азыркы кезде Кыргызстандын мыйзамдарында кастыкты козутуу кылмышы үчүн жазык жоопкерчилиги

каралган. Эгер пайдалануучунун күнөөсү далилденсе, ал 5,5 жылдан 7 жылга чейин эркинен ажыратылышы мүмкүн. Жоопкерчиликке тартууда сүйлөөчүнүн ниетинин бузуктугун (кара: *Бузук ниет*), диний же улуттук тегине карай адамдардын конкреттүү тобуна каршы багытталган конкреттүү жосундун коом үчүн кооптуулугун далилдеш керек. Ар кандай эле жосун коом үчүн кооптуу боло бербестигин эске алуу керек, ошондуктан мыйзамдарда эркиндиктен ажыратууга салыштырмалуу башка кыйла жумшак чаралар да каралууга тийиш.

Копипаст – көчүрүп, кыстаруу. (Толугураак кара: *Плагат*).

Л

Логин – каалагандай платформадагы пайдалануучунун аты. Пайдалануучунун компьютердик тутумга кирүү (өздүгүн тактоо) жол-жобосу да ушундай аталат.

Лайфхак – жашоону жеңилдетүүгө багытталган пайдалуу кеңештер.

Линк – шилтеме.

М

Медиа – байланышуу, баарлашуу, маалымат алмашуу, берүү каражаттары жана ыкмалары. Буга салттуу ЖМК (телекөрсөтүү, радио, гезит) жана салттуу эмес, жаңы медиа, б.а. социалдык желелер жана мессенжерлер кирет.

Мессенджер – кабарларды дароо алмашуу тутуму (whatsapp, facebook messenger, telegram, онлайн консультациялар ж.б.)

Мыйзамдар – конституция, кодекстер, мыйзамдар, жарлыктар, токтомдор. Мамлекетте жана коомдо жүрүм-турум эрежелерин орнотуу үчүн керек.

Маалыматты «төгүү» – маалыматты атайылап сыртка чыгарып ийүү.

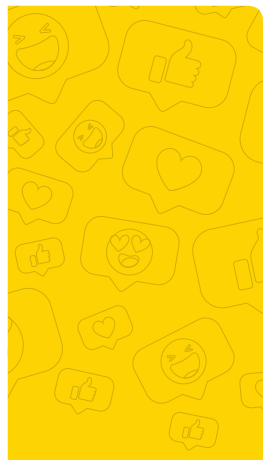
Маалыматты тастыктоо (верификациялоо) – маалыматтын чындыгын текшерүү максатында ырастоо. Соцжелелерде расмий тастыкталган, б.а. чыныгы экендиги текшерилген аккаунттар бар. Эгер аккаунт тастыктоодон өткөрүлсө (аккаунтун ээси атын атаган адамдын өзү болсо), пайдалануучунун профилинде, никнеймдин жанында, канатча белги болот.

Медиасабаттуулук – күн сайын айтылып, таратылып туруучу сүрөттөмөлөрдү, видеолорду, үндөрдү жана кабарларды ала билүү, талдоо, баалоо, салыштыруу жөндөмү, ошондой эле туура маалыматты издеп, медиага жоопкерчиликтүү мамиле жасап, контентти жоопкерчиликтүү түзүү жана керектөө жөндөмү. Медиасабаттуулук сынчыл ой жүгүртүү жөндөмүн өнүктүрүүгө багыталат.

Мейнстрим – модалуу көрүнүш, тенденция.

Мем (медиавирус) – көбүнчө коомдун маанайына шайкеш келген күлкүлүү (демейде – көрмө) маалымат.

Монеталаштыруу – эрмек (коммерциялык эмес)

иш-аракеттерди кирешелүү ишке айлантуу.

Моралдык зыян – адамдын дене-боюнча жана жан дүйнөсүнө келтирилген зыян. Бирөөнүн укукка каршы иш-аракеттеринин айынан ушундай зыянга кабылган адам моралдык зыянын ордун сот аркылуу да, соттон тышкаркы жол менен да толтурууга акылуу.

Опуза – кимдир бирөөгө жамандык кылам, ден соолугуна зыян келтирем дегендей маанидеги сөз. Адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна зыян келтире турган зордук иш-аракеттин убада кылгандар коомдук иштерди аткаруу, түзөтүү багытындагы иштерди аткаруу же айып төлөө сыяктуу жазаларга тартылат.

Өздүк маалыматтар – конкреттүү адамга тиешелүү, ошол адамдын ким экендигин аныктай турган маалыматтар. Бул адамдын аты-жөнү, телефон номуру, электрондук дареги, банктагы карталарынын маалыматтары, cookie, IP-дареги, мейманканалардагы (отелдердеги), прокат сервистериндеги,

таанышуу тиркемелериндеги каттоо анкеталары эле эмес. Буга профилдеги маалыматтар, колдонгон курумунун модели, ага киргендеги убактысы, датасы жана IP-дареги; коомдоштуктарга жазылгандыгы жана алардын тарыхы; досторунун тизмеси жана досторун кошуу тарыхы; жүктөп алган аудио- жана видеожазмалары; альбомдордогу фотолору; беттеги жазмалардын тарыхы; чөп каттар; тосуулар тарыхы; эске салуулар да камтылышы мүмкүн. Пайдалануучулук макулдашууга кол койгондо, ошол маалыматтарды колдонууга макул экендиги билдирилет. Платформалардын баары эле өздүк маалыматтарды талаптагыдай сактай бербестиин белгилей кетүү керек.

П

Паблик – социалдык желедеги тематикалык контент жарыялануучу бет (кызыкчылыктар боюнча тайпа).

Пикир – бир нерсе, кимдир бирөө жөнүндө баа берүүчү пикир, субъективдүү көз караш. Пикир жүйөлүү да, жөнү жок да болушу мүмкүн. Бирок адамдын өз пикирин айтууга укугу бар.

Пикирлер плюралиزمi – көз карандысыз жана ар кандай көп пикирлердин көп түрдүүлүгү. Плюрализм тандоо мүмкүндүгүн берет.

Плагат – бирөөнүн чыгармасын өзүнүкү деп чыгаруу. Бирөөнүн чыгармасын автордун макулдугусуз пайдалангандык үчүн сот жарандык жоопкерчиликке тартып, укук бузуучуну авторго моралдык зыяндын жана туура эмес таратууга байланыштуу тарткан чыгашаларынын ордун толтурууга милдеттендириши мүмкүн (кара: *моралдык зыян*).

Подкаст – пайдалануучу угуу үчүн өзүнүн гаджетине жүктөп алса болгудай санариптик аудио- же видеофайл.

Пост – пайдалануучу социалдык желеде же башка платформаларда жарыялаган каалагандай кон-

тенттин таратылышы.

Пранк – тымызын тамаша. Адатта мындай тамашага кабылган адам эмне кыларын билбей, оңтойсуз абалда калат, уялат ж.б. эмоциялык сезимдерди баштан кечирет.

Пароль – аккаунтту коргоо үчүн колдонулуучу символдор менен белгилердин айкалышы.

Р

Репост – соцжелелерде постту мазмунун өзгөртпөстөн эле бөлүшүү мүмкүнчүлүгү. Репосттко өзүнүн түшүндүрмөсүн, пикирин, сүрөт-чиймесин, сайт шилтемесин кошумчалоого болот.

С

Сатира – айрым адамдардын да, бүтүндөй коомдун да кемчиликтерин шылдыңга алуучу адабий жанр. Сатиралык чыгармалардын айыптоо таасирин арттыруу үчүн ар түрдүү күлкүлүү каражаттар, мунун ичинен какшык (сарказм) да кол-

донулушу мүмкүн.

Селебрити – аты чыккан белгилүү адам, шоу-бизнес менен байланышкан адамдарга тийиш.

Скроллинг – контентти (текстти, сүрөттөмөнү) тигинен же туурасынан барактап айлантуу.

Сөз эркиндиги – Конституция кепилдеген, ар бир адамдын өз оюн айтышы үчүн керек, өзүн ишенимдүү сезишине, ой-пикир алмашуусуна мүмкүндүк берип, кызмат адамдарынын жакшы иштешине өбөлгө түзөт. Адамдын сөз эркиндигине болгон укугу чексиз (абсолюттуу) болбойт. Бул укук мыйзам чектеп турат. Мисалы, бирөөлөр жөнүндө каралоочу маалыматтарды таратууга, атайылап жиктешүүнү козутууга же доктурга таандык сырды ашкерелегенге болбойт. Ошондуктан желеде маалымат таратканда жакшы ойлонуп, кылдат иштеш керек.

Соцжеле – интернетте баарлашуу үчүн платформа.

Соцжеледеги статус – ар бир пайдалануучу атайын алкакчага өз ыктыяры менен жайгаштыра турган тексттик кабар. Бул кабарды ошол бетти көргөндөрдүн баары окуй алат.

Спам – алгысы келбегендерге жарнама же саясий маанидеги каттарды жалпы жиберүү.

Сторис – соцжеледеги текст, смайл жана башка эффекттерди жайгаштырууга ылайыктуу фотолорду жана кыска видеолорду илип коюла турган функция. Адаттагы посттордон айырмаланып, булар бир сутка гана сакталат да, анан өчүрүлөт. Бирок Стористин архивдеме функциясы да бар.

Сүрөткө/видеого тартуу – сүрөткө/видеого тартуу укугу. Адамды анын макулдугусуз сүрөткө же видеого тартууга, тартканын таратууга эч кимдин акысы жок (стадион, цирк, соода борбору, аянт сыяктуу коомдук жайларда гана уруксат берилет). Укугу бузулган адам өзүнүн элесин тартырбоо жана жайылттырбоо укугун коргоо үчүн сотко кайрыла алат. Бирок эгер пайдалануучу өзү-

нүн элесин соцжеледе жарыяласа, анда бул ошол фотону же видеону жайылтууга макулдугун билдирет. Жашы жете элек балдарды фотого тартуу үчүн ата-энесинин макулдугу талап кылынат. Социалдык желеде жарыяланган фотолорду башка адамдар пайдаланса, жоопко тартылышы мүмкүн. Намыска тийгидей өзүнөрдүн фото/видеолорду мессенжер аркылуу жакын адамдарга деле жибербеген оң, анткени ал фото/видео кокусунан же атайылап башка адамдарга да берилип калышы мүмкүн.

Сын – кемчиликтерди көрсөтүүнү көздөгөн пикир. Туура, пайдалуу болушу да, адилетсиз, жөнү жок да болушу ыктымал.

Сырдуу маалымат - догдурга, банкка ж.б. таандык сырдуу маалымат – мындай маалыматтарды тараткандар жоопко тартылат.

Сакталма (Чөп кат) – зарыл болгондо тез эле кайра таап алыш үчүн пайдалануучу сактап коё турган веб-беттин шилтемеси.

Санарип коопсуздугу – маалыматтын **купуялыгын** жана

жеткиликтүүлүгүн *вирустук* чабуулдардан жана уруксатсыз кийлигишүүдөн коргоо үчүн көрүлүүчү чаралар топтому.

Спойлер – чыгарманын кабылданышына жана атүгүл коммерциялык ийгилигине да зыян келтирүүчү маалымат.

Т

Таратуу – маалыматты кеминде бир кишиге кабарлоо (маалыматты интернетке, гезитке, радио-го жана телеге жарыялоо, коомдук жайларга плакаттарды илүү, баракчаларды таратуу)

Троллинг – желедеги баарлашууда чагым жасоо же мазактоо формасы. Муну аноним же ачык пайдалануучулар колдонот. Троллингге каршы күрөшүүнүн эң жакшы жолу – көңүл бурбай коюу. Эгер ошондо деле троллинг токтобосо, блоктоп салып кутулууга болот.

Терроризм – калкты коркутуу, коомдук коопсуздукту бузуу жана бийлик органдарына таасир этүү максатында жардыруу, өрттөө же адамдардын өмүрүнө, мүлкүнө коркунуч туудуруучу же коомго башкача кооптуу кырдаалдарды түзүүчү башка иш-аракеттерди жасоо.

У

Ушак – так эмес же карандай калп, оозеки таратылуучу кеп-сөздөргө негизделген маалыматтар.

Үгүт – адамдарды кандайдыр бир иш-аракетке түртүү максатында алардын аң-сезимине таасир этүүгө багытталган, каалагандай (оозеки да, жазуу жүзүндөгү да) формадагы саясий ишмердик.

Үгүт – коомдук пикирди калыптандыруу, адамдардын жүрүм-турумуна таасир этүү жана башка максаттарда атайылап, демейде ачык түрдө пикирлерди, фактыларды, жүйөлөрдү жана башка маалыматтарды үзгүлтүксүз таратып туруу. Үгүт үчүн чындык, жарым-жартылай чындык же жалган

сөздөр пайдаланылышы мүмкүн. Үгүт жүргүзүүдөгү максатка ойдогудай жетишүү үчүн адамдардын эң катуу тынчсыздануусу, үмүт-тилеги жана кыялдары сөзгө алынат.

Ф

Фейк – жасалма ысымга жашырынган киши же жалган нерсе. Адамдарды адаштыруу, чагым салуу максатында жасалышы мүмкүн. Мисалы, соцжеледе фейк аккаунттар кездешет.

Фейк-ньюс – жаңылык сыяктанган жалган, бурмаланган маалымат, бул интернет же медианын башка түрлөрү аркылуу, айрым жактардын гана пайдасы үчүн элди адаштырууга багытталган же тамашалоо максатында таратылат.

Х

Хейтер – кайсы бир объектке же адамга кастык кылуучу интернет пайдалануучу.

Хештег – интернеттен керектүү кабарды оңой издеш үчүн колдонулуучу, торчо менен башталуучу түйүндүү сөз же бир

нече сөз.

Хэйт спич (Hate speech) – жек көрүмчүл тил, кастык тили – расасы, дини же жыныстык багыты боюнча айырмаланган кайсы бир топтогу адамдарга карата жаман мамилени туюндуруучу тил. Мисалы, «мырк». Көбүнчө «кастык тили» дегенди «жек көрүүдөн келип чыккан кылмыш» менен чаташтырышат. Буларды айырмалоо керек. Ырас, экөө тең сабырсыздыкка жана билбестикке негизделет. Бирок «жек көрүү тили» дайым эле кылмыш боло бербейт.

Ц

Цензура – бийлиги бар жактын ал эч кандай жөнү жок эле зыяндуу деп эсептеген чыгармаларды тартууга тыюу салуу талабы.

Ч

Чакырык – башка адамдарды бир нерсе кылууга көндүрүү максатында аларга кайрылуу.

Чыгарма – чыгармачылыктын натыйжасы (ыр, обон, роман, аңгеме, макала, сүрөт, фильм, мультфильм, пьеса, фотография, видео ж.б.)

Чат – смартфонду ж.б. колдонуп, интернет аркылуу кабарларды жиберилип, кат алышуу, талкуу, талаш-тарты жүргүзүү.

Чекин – пайдалануучунун белгилүү бир геолокацияда (жерде) тургандыгы жөнүндө соцжеледен кабар жиберүүсү.

Э

Экстремизм – адамдардын же уюмдардын зордук менен байланышкан же зордукка чакырган, конституциялык түзүмдү күч менен өзгөртүүгө жана мамлекеттин коопсуздугуна коркунуч туудурган иш-аракеттери. Расалык, улуттук, этнос аралык же социалдык жиктешүүгө; бийлик ыйгарым укуктарын ээлеп алууга; мамлекеттин коопсуздугун

бузууга ж.б. алып келиши мүмкүн. Мындай иш-аракеттер үчүн жазык жоопкерчилиги каралган.

Эл алдына чыккан адам – коомдук турмушта (саясатта, экономикада, көркөм өнөрдө, социалдык турмушта, спортто же башка каалагандай тармакта) орчундуу роль ойногон, мамлекеттик кызматта турган жана/же мамлекеттик ресурстарды пайдаланган адам. Мыйзам мамлекеттик кызматтагы адамдарды сындашка уруксат берет, анткени бул алардын өз ыйгарым укуктарын ачык-айкын жана жоопкерчиликтүү аткарышын камсыздоо үчүн зарыл.

Ю

Юмор – шайыр маанайдагы сөз, иш-аракет же чыгарма.

Factchecking – макалада, видеоматериалда ж.б. келтирилген фактылардын баарын чынтыкка дал келиш жагынан текшерүү.

Tutorial – кандайдыр бир процессти ырааттуу, баскыч-баскычы менен түшүндүрүү.

Tag – пайдалануучуну аныктоо максатында белги коюу. Соцжеледе пайдалануучу өзүнүн хроникасындагы жарыяларды кимдер окушун кааласа, ошолорго гана уруксат бергидей кылып өз алдынча белги коё алат.

User – интернеттеги желенин пайдалануучусу.

LIVE – түз эфир же түз трансляциялоо (уктуруу/көрсөтүү).

GIVE – инстаграммда аккаунтту таантуу ыкмаларынын бири – жалпы аталышы giveaway (гиве-вей, гивэвэй, ГИВ ж.б.у.с.) болгон акысыз дотерея (конкурс) өткөрүү. Муну маркетингдер брендин таанымалдыгын арттыруу жана соода-сатыкка түрткү берүү максатында сунушташат.

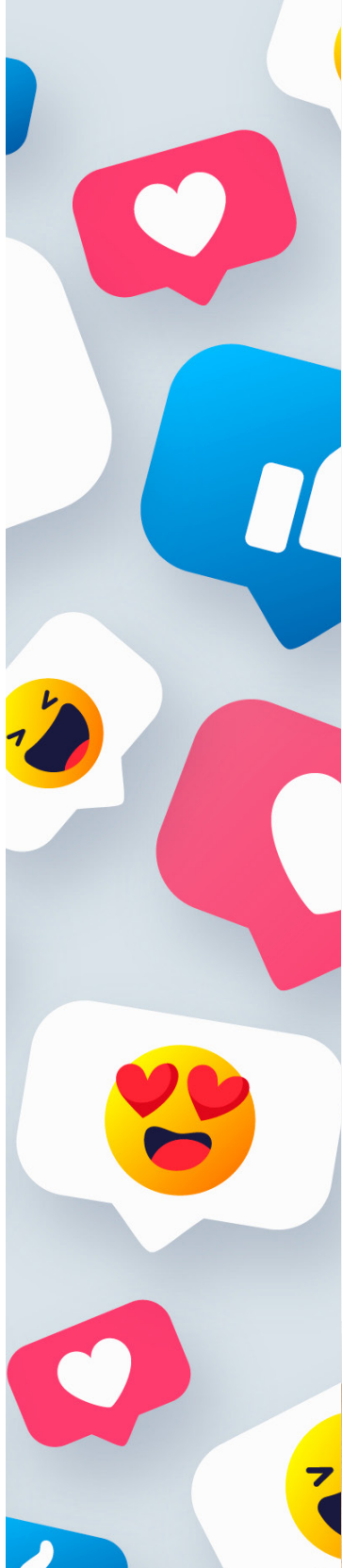
GIF – бир нече кадрдан туруучу, кыймылга келтирилген (анимацияланган) сүрөтчөлөр.

IP-дарек – ар бир компьютерге ыйгарылуучу, интернетке кошулуучу кайталангыс желе дареги.

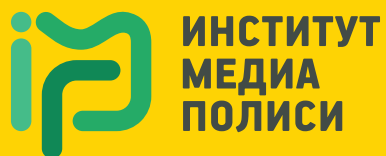
URL – интернеттеги конкреттүү беттин кайталангыс дареги (шилтемеси).

Like – кайсы бир контентти жактыргандыгын билдириш үчүн колдонулуучу белгиче.

Dislike – кайсы бир контентти жактырбагандыгын билдириш үчүн колдонулуучу белгиче.

«Бул долбоор Кыргыз Республикасындагы АКШ Элчилиги тарабынан каржыланган. Бул жерде келтирилген сунуштар, корутундуулар жана пикирлер, авторлордун оюн гана билдирет. АКШ мамлекеттик департаментинин көз карашына дал келбеши мүмкүн»